Motion

1981/82: 103

av Olof Palme m. fl.
med anledning av proposition 1981/82:56 om kapitaltillskott till vissa statliga företag, m. m.

För Statsföretagsgruppen som helhet redovisas i propositionen stora förluster i dotterbolagen. Stora stödinsatser från Statsföretag måste göras i en rad dotterbolag. Vad gäller de i propositionen föreslagna åtgärderna för LKAB och SSAB redovisar vi nedan från socialdemokratiskt håll vår uppfattning.

Vi vill emellertid inledningsvis peka på de problem som för dotterbolagens del kan bli följden av att statens insatser i Statsföretagsgruppen nu i stort sett begränsas till åtgärder för LKAB och SSAB. En ny proposition rörande Statsföretag aviseras visserligen till våren 1982, men det framgår inte klart vad denna proposition kommer att innehålla och om ytterligare medel då kommer att tillföras Statsföretag för stöd till dotterbolagen.

Denna osäkerhet kan få till följd att Statsföretag ser sig föranlåtet att vidta drastiska åtgärder i dotterföretagen. Vi vill från socialdemokratisk sida i det sammanhanget särskilt uppmärksamma Eiserkoncernens situation. Som framgår av propositionen beräknas kapitalbehovet inom Eiser för förlusttäckning för åren 1981–1983, soliditetshöjning och insatser för marknadsutveckling till 300 milj. kr.

Situationen inom tekoindustrin som helhet motiverar enligt vår uppfattning omfattande statliga insatser. Vi har i andra sammanhang i riksdagen redovisat en rad konkreta förslag. Vad beträffar Eiserkoncernen menar vi att det är angeläget att säkerställa att den tidigare påtalade snäva inriktningen av den nu föreliggande propositionen inte leder till att Eisers situation ytterligare förvärras. Eiser måste tilldelas kapital så att inte företagets existens äventyras. Vi föreslår därför att riksdagen uttalar att regeringen bör vidta snabba och ordentliga åtgärder som säkrar Eisers fortlevnad och produktion i Sverige.

SSAB Svenskt Stål AB

Från socialdemokratisk sida insåg vi tidigt att en bättre samordning mellan de svenska handelsstålverken är en nödvändighet om man med framgång skall kunna möta konkurrensen från utlandet. I regeringsställning tog vi också initiativ för att öka samverkan mellan de olika företagen.

Det var därför även naturligt för oss att stödja den samordning av resurserna vid landets tre största handelsstålverk som blev möjlig genom att SSAB bildades. Däremot var vi mycket kritiska mot det sätt på vilket

den dåvarande trepartiregeringen skötte affären. Regeringens bristande affärsmässighet medförde att de privata delägarna kunde göra en synnerligen god affär. Medan samhället tvingades bära hela den finansiella bördan fick de privata ägarna sin apportegendom övervärderad och kunde hålla de mest värdefulla bitarna utanför det nybildade gemensamma bolaget. Så skedde t. ex. med kraftresurserna trots att dessa hade en naturlig koppling till stålverksamheterna.

De senare borgerliga regeringarna har sedan gång efter gång fortsatt denna politik. Samhället har vid flera tillfällen satsat nytt kapital i SSAB. De privata delägarna har inte bidragit med en enda krona. Detta är något helt unikt i svenskt näringsliv, att endast en av ägarna till ett företag satsar miljard efter miljard i bolaget utan att det sker någon som helst förändring vad avser inflytandet över företagets utveckling. Vi socialdemokrater har naturligtvis tagit mycket bestämt avstånd från denna politik, och vi har i riksdagen vid flera tillfällen föreslagit att ägarfördelningen i SSAB skall ändras så att den motsvarar parternas verkliga insatser, dvs. så att staten får ägarmajoritet i bolaget. Tyvärr har den borgerliga riksdagsmajoriteten alltid avslagit våra förslag. Först nu får staten – direkt och via Statsföretag – 75 % av aktiekapitalet.

När SSAB bildades utarbetades en prognos över bolagets ekonomiska utveckling för perioden 1978–1982. Denna prognos, som låg till grund för beräkningarna av företagets kapitalbehov, uppvisade en betydande förlust för de inledande verksamhetsåren. Under denna period skulle en omfattande omstrukturering ske inom företaget, innebärande såväl nedläggningar av vissa verksamheter som stora nyinvesteringar. För åren 1978–1980 beräknades förlusten efter avskrivningar och räntor till totalt ca 1 700 milj. kr. För år 1981 bedömdes förlusten till närmare 750 milj. kr. medan år 1982 angavs som det första året då SSAB skulle visa vinst.

För att täcka förlusterna erhöll SSAB när det bildades ett s. k. rekonstruktionslån om 1 800 milj. kr. Det kan således konstateras att även om prognosen slagit in så hade det saknats förlusttäckning fr. o. m. år 1981.

Fram t. o. m. år 1980 uppgick SSAB:s förlust till ca 1 650 milj. kr., dvs. i nivå med vad som prognostiserats. För år 1981 förutses dock en större förlust än vad man tidigare räknat med. Dessutom bedömer man att även år 1982 kommer att medföra en mycket betydande förlust. Efter en ytterligare resultatförbättring år 1983 – ett år som dock fortfarande innebär en viss förlust – beräknar man nu nå ett positivt resultat år 1984.

De grundläggande orsakerna till SSAB:s resultatutveckling torde vara väl kända. På marknadssidan har SSAB fått möta en utomordentligt svag stålefterfrågan inte minst på sin absolut viktigaste marknad, den svenska hemmamarknaden. Effekterna har blivit mycket negativa både på prissidan och på volym- och därmed kostnadssidan. De positiva effekterna av det omfattande investeringsprogrammet har bara till en begränsad del hunnit slå igenom. SSAB har hittills inte förmått öka sina andelar av hemmamarknaden.

Det förlusttäckningsbidrag som SSAB erhöll vid bolagsbildningen var således i stort sett förbrukat i och med utgången av år 1980 samtidigt som företaget ännu en tid förutses få ett fortsatt negativt resultat. SSAB beräknar att förlusterna under åren 1981–1983 kommer att uppgå till ca 1 500 milj. kr.

SSAB:s ekonomiska situation är ytterst allvarlig. Om inte företaget snarast erhåller ett finansiellt tillskott så kommer man att hamna i akuta likviditetsproblem. De stora förlusterna innebär att det egna kapitalet urholkas och soliditeten sjunker. Det skall observeras att SSAB även om man erhåller det kapitaltillskott som nu föreslås måste låna ytterligare stora belopp på den ordinarie kapitalmarknaden.

Från socialdemokratisk sida är vi beredda att medverka till att SSAB erhåller erforderligt kapitaltillskott. Företaget måste ges de ekonomiska resurser som krävs för att man skall nå målet att bli ett effektivt och framgångsrikt stålbolag och ge trygghet åt de anställda. För detta krävs bl.a. att investeringarna kan genomföras och tas i bruk i planerad takt. Vidare krävs resurser för att företaget skall kunna uppfylla sitt åtagande om anställningsgaranti t.o.m. den 31 mars 1983.

Som tidigare nämnts har socialdemokraterna starkt kritiserat de borgerliga regeringarnas sätt att sköta frågorna rörande SSAB. Vi har inte varit ensamma i denna kritik. Tvärtom har den fått bred anslutning. Få seriösa bedömare torde i dag förneka att de privata delägarna tillåtits göra utomordentligt goda affärer på skattebetalarnas bekostnad. Regeringen – och då i första hand industriministern – kan inte ha undgått att observera denna kritik.

Det är synnerligen anmärkningsvärt att denna kritik inte avsatt några spår i det förslag som regeringen nu förelägger riksdagen. Återigen skall en privat delägare i SSAB ges en särskilt förmånlig behandling. Propositionens försök att framställa detta som en normal affär är alltför genomskinligt.

Gränges skall för sin fjärdedel av nyemissionen betala 375 milj. kr. Men denna insats behandlas sedan inte som normalt riskkapital, dvs. på samma sätt som de medel som den andre delägaren, staten, sätter in.

Tvärtemot vad som kunde ha förväntats om det varit en normal affär tillerkänns Gränges en avkastningsgaranti för sin insats av nytt aktiekapital. Den är så utformad att Gränges, den privata parten, har rätt att påkalla inlösen av sin del i företaget år 1991. I så fall skall staten, den andra parten, betala Gränges 875 milj. kr. En sådan ordning mellan två parter i ett gemensamt företag i samband med förstärkning av aktiekapitalet torde vara inte bara ett unikt utan också ett i princip oacceptabelt förhandlingsresultat, där regeringen inte kan sägas ha väl förvaltat skattebetalarnas pengar.

Något som helst skäl till varför Gränges skall ges en garanterad avkastning – utöver eventuella framtida aktieutdelningar – på sitt riskkapital

framgår inte av propositionen. Den koppling som görs till Gränges ägare Electrolux som en stor tunnplåtsförbrukare är även i industriministerns skrivning så utomordentligt svag, att den inte kan tillmätas någon egentlig betydelse.

Till detta kommer sedan också att Gränges vid försäljningen av merparten av sin kraftrörelse till statens vattenfallsverk erhåller ett mycket kraftigt överpris. Stark kritik mot denna affär har framförts av bl. a. Svenska kommunförbundet.

Riksdagens majoritet har tidigare beslutat att övervinster i vattenkraftsproduktionen skall indras genom beskattning. En statlig utredning arbetar nu med frågan om hur detta skall ske.

Regeringens köp av Gränges innebär i praktiken att Gränges nu får ersättning för dessa övervinster, samtidigt som riksdagen genom sitt beslut har markerat att dessa vinster bör tillfalla samhället. Detta är en förvånande handläggning, inte minst med tanke på de båda regeringspartiernas tidigare inställning till dessa övervinster.

Dessa två affärer är kopplade till varandra på så sätt att Gränges insats i SSAB sker endast om kraftaffären går i lås. Dessa båda affärer bör rimligtvis hållas isär. Gränges erforderliga insats som 25-procentsdelägare i SSAB i samband med en nödvändig förstärkning av företagets aktiekapital bör inte sammankopplas med en förhandling mellan statens vattensfallsverk och Gränges om köp och försäljning av vattenkraft. Vi återkommer till kraftaffären i annan motion till riksdagen.

Det är otvetydigt så att det avtal som regeringen förhandlat fram och nu förelägger riksdagen innebär att staten ånyo gör en mycket dålig affär, en affär som inte på sakliga grunder kan försvaras inför skattebetalarna. Det naturliga och riktiga vore därför att säja nej till regeringsförslaget.

Riksdagen befinner sig emellertid genom regeringens agerande i en mycket besvärlig tvångssituation. SSAB måste utan dröjsmål finansiellt rekonstrueras och ett stort kapitaltillskott måste tillföras omedelbart om akuta svårigheter skall kunna undvikas. Sådana finansiella problem skulle innebära ett utomordentligt allvarligt avbräck i den löpande verksamheten samt mycket stora risker för de pågående investeringsprogrammen och för de anställdas trygghet. Det skulle också innebära att SSAB:s möjligheter att utnyttja andra finansieringskällor – t. ex. obligationsmarknaden – skulle försvinna.

Samtidigt saknar riksdagen möjligheter att på egen hand besluta om den finansiella rekonstruktionen av SSAB. Denna måste förhandlas fram mellan ägarna. En sådan omförhandling samt den därpå följande regerings- och riksdagsbehandlingen kan komma att ta avsevärd tid. Erfarenheterna av de borgerliga regeringarnas hittillsvarande arbetsintensitet i sådana här frågor är avskräckande. Som framgår av den nu framlagda propositionen var industriministern redan i början av detta år informerad om behovet av en snabb finansiell förstärkning av SSAB. Regeringspropositionen kom-

mer emellertid först i början av november, dvs. i allra sista minuten. Det är mot den här bakgrunden som vi från socialdemokratisk sida finner att det är omöjligt att gå emot regeringens förslag utan att försätta SSAB i svårigheter som nu inte kan överblickas.

Detta betyder inte att vi tar ställning till Handlingsprogram 1982. Vad gäller strukturfrågorna inom SSAB, liksom inom den svenska stålindustrin i övrigt, återkommer vi till riksdagen i januari månad 1982.

I samband med de ägarförändringar som nu sker avser man också att förändra styrelsesammansättningen i SSAB. Antalet ordinarie ledamöter minskas till åtta, av vilka staten och Statsföretag nominerar fem och Gränges tre. Det är alltså inte nog med att Gränges har helt andra villkor än staten för sitt riskkapital, man är också överrepresenterad i styrelsen. Detta kan synas vara en bagatell, men det är symptomatiskt för regeringens sätt att se på statlig företagsamhet.

Även om SSAB nu erhåller ett betydande finansiellt tillskott så pekar de förväntade resultaten i kombination med ny- och reinvesteringsbehoven på att företaget kommer att få leva inom en snäv ekonomisk ram. I regeringspropositionen ges inget underlag för en bedömning av huruvida och under vilka förutsättningar SSAB kan klara detta eller om företaget inom en inte alltför avlägsen framtid står inför nya ekonomiska problem och behov av ytterligare kapital. Det är nödvändigt att riksdagen snarast ges möjligheter att bedöma detta. Regeringen bör därför under våren för riksdagen redovisa en grundlig genomgång av SSAB:s finansiella situation och hur företagets ekonomiska utveckling bedöms bli under de närmaste åren.

SSAB har under sin hittillsvarande korta livstid beslutat om en rad olika utvecklingsplaner. Situationen är f. n. sådan att det är svårt att klarlägga vad som gäller i fråga om planeringen för de olika produktområdena, divisionerna och orterna. Det är också helt klart att det finns olika tolkningar även inom företaget. Det är angeläget att dessa oklarheter snarast reds ut och att det då också blir möjligt att se de fulla sysselsättningskonsekvenserna av företagets åtgärder. De faktiska förhållandena bör redovisas för riksdagen, som ju är företagets huvudfinansiär och som har det övergripande sysselsättningspolitiska ansvaret i landet. Riksdagen bör begära att regeringen för vårriksdagen redovisar SSAB:s beslutade och planerade strukturella förändringar och dessas konsekvenser för sysselsättningen på de berörda orterna.

LKAB

I propositionen ges en redovisning av situationen i LKAB och en kortfattad redogörelse för styrelsens syn på den framtida verksamheten i företaget. Till grund för styrelsens handlingsplan ligger den nyligen genomförda strukturutredningen för LKAB.

Det framgår av propositionen att styrelsens handlingsplan innefattar en omprövning av LKAB:s verksamhet utanför järnmalmsområdet. Det förefaller som om detta ställningstagande bl. a. innebär att företagets engagemang på kolområdet begränsas kraftigt och att möjligen också LKAB:s gruv- och mineralverksamhet i Bergslagen dras ner. Någon klar bild av innebörden av omprövningen ger dock inte propositionen.

Vad beträffar järnmalmsproduktionen anges i propositionen att LKAB:s leveranser enligt företagets handlingsplan på sikt beräknas kunna ligga på i genomsnitt 25 miljoner ton per år. För att detta skall bli möjligt krävs att företaget återtar en del av de marknadsandelar på EG-marknaden som förlorats under 1970-talet. Olika marknadsåtgärder planeras därför. Bl. a. ämnar LKAB försöka uppnå fastare kontraktsformer än hittills med malmköparna.

Frågan om LKAB:s produktionssystem – med tre gruvor, två hamnar och malmbanan – är optimalt från företagsekonomisk synpunkt har tagits upp i företagets strukturutredning. Där konstateras att det nuvarande produktionssystemet är företagsekonomiskt sett optimalt vid en leveransvolym av minst 23 miljoner ton per år. Som tidigare påpekats räknar man i företagets handlingsplan med att på sikt uppnå en leveransnivå på 25 miljoner ton per år. Man säger därför från företagets sida att den nuvarande produktionsstrukturen t. v. anses motiverad.

Företaget aviserar också en kraftig begränsning av investeringarna i järnmalmsrörelsen. Investeringarna kommer under perioden 1982–1986 att ligga på en väsentligt lägre nivå än under de senaste åren, och styrelsens handlingsplan förutsätter att endast för järnmalmsverksamheten nödvändiga investeringar kommer att genomföras.

Vad gäller det framtida personalbehovet inom järnmalmsrörelsen redovisas i propositionen en bedömning av företagsledningen som innebär att företaget har en övertalighet på ca 900 anställda. Övertaligheten anges kunna lösas genom naturlig avgång. LKAB ämnar överföra den övertaliga personalen till en särskild organisatorisk enhet, som skall sysselsättas med projektarbeten, utbildningsverksamhet m. m.

Som framgår av vad som ovan sagts redovisas i propositionen en rad ställningstaganden från LKAB-styrelsens sida som på ett mycket avgörande sätt kommer att påverka utvecklingen i malmfälten. Också situationen på enskilda orter i Mellansverige kan komma att påverkas av besluten.

Industriministern föreslår en finansiell rekonstruktion av LKAB. En sådan är uppenbarligen helt nödvändig om företaget skall överleva. Beträffande de ställningstaganden som företaget från sina utgångspunkter gjort och som ovan redovisats avstår emellertid industriministern på det hela taget från att presentera några egna konkreta slutsatser och förslag.

På en punkt har emellertid industriministern en kommentar. Det gäller företagets bedömning av produktivitet och personalsituation. Industriministern konstaterar att alla möjligheter att öka produktiviteten måste till-

varatas och att detta kommer att leda till sysselsättningssvårigheter i främst Gällivare och Kiruna kommuner.

LKAB bör emellertid inte enligt industriministerns uppfattning åläggas andra sysselsättningspolitiska uppgifter än de som ligger i den normala verksamheten, eftersom detta kan motverka målet att åstadkomma en långsiktig överlevnad av järnmalmsrörelserna i Kiruna och Gällivare. Såvitt man kan förstå av propositionen är ändå industriministern beredd att acceptera att LKAB genom särskilda åtgärder tillfälligt bereder sysselsättning åt den för dagen övertaliga personalen. Något klart ställningstagande från industriministerns sida redovisas förvånande nog inte i propositionen.

Som tidigare påpekats tar industriministern i propositionen inte heller ställning till den aviserade förändringen i inriktningen på LKAB:s verksamhet i stort och företagets planer på att starkt begränsa investeringarna. Vi finner det från socialdemokratisk sida i hög grad anmärkningsvärt att industriministern inte ansett sig ha anledning att ge sin syn på dessa viktiga frågor. Det är enligt vår uppfattning orimligt att, som regeringen nu förefaller göra, passivt acceptera LKAB:s från företagsekonomiska utgångspunkter utformade ställningstaganden. Vi vill här särskilt peka på några frågor där regeringen klart bör redovisa sina ställningstaganden.

En sådan fråga gäller den av LKAB:s styrelse aviserade koncentrationen till järnmalmsområdet. Från socialdemokratiskt håll menar vi att regeringen för det första bör ta ställning till frågan om en sådan koncentration är önskvärd från samhällets synpunkt. Det är obestridligt att järnmalmsbrytningen under överskådlig tid kommer att vara helt avgörande för sysselsättningen i Kiruna och Gällivare. En kraftsamling från företagets sida för att göra järnmalmsbrytningen lönsam kan mot den bakgrunden sägas vara önskvärd. Samtidigt kan emellertid en sådan koncentration leda till att man lägger ned verksamhet som ger sysselsättning eller som på sikt skulle kunna ge sysselsättning. Det bör i det läget vara samhällets uppgift att undersöka möjligheterna att i någon form – inom eller utanför LKAB – bibehålla den hotade verksamheten. Vi föreslår därför att riksdagen begär en redovisning av de åtgärder som är från samhällets synpunkt motiverade med anledning av LKAB:s styrelses handlingsplan.

På samma sätt bör regeringen enligt socialdemokratisk mening ta ställning till LKAB:s investeringsprogram. Vi menar att statsmakterna skall utnyttja de statliga företagen som ett offensivt instrument i näringspolitiken. Det är inte rimligt att, på det sätt som regeringen nu tycks göra, utan vidare acceptera den kraftiga nedgång i investeringsverksamheten som företaget från sina utgångspunkter bedömt vara lämplig. Situationen i Norrbottens län är så allvarlig att kraftfulla åtgärder från samhällets sida behövs. Man bör därvid också pröva förutsättningarna för att genom investeringar i LKAB förbättra situationen omedelbart och på längre sikt. Självfallet finns det möjligheter att genom statliga insatser åstadkomma finansiella lösningar som kan godtas också från företagekonomiska ut-

gångspunkter. Det kan gälla investeringar i anläggningar men också insatser på prospekteringsområdet.

Regeringen bör i samarbete med LKAB utarbeta ett offensivt investeringsprogram för företaget. Vi föreslår att riksdagen av regeringen begär förslag om ett sådant investeringsprogram, inbegripet förslag om de statliga insatser som krävs för finansering av programmet.

I de resonemang som i propositionen förs beträffande behovet av statliga tillskott till LKAB hänvisar industriministern till en pågående utredning om regional differentiering av arbetsgivaravgifterna. Det sägs att om en sådan reform genomförs blir resultatet för LKAB:s del sänkta kostnader. Med hänvisning härtill bedömer industriministern att behovet av statliga tillskott ligger 400 milj. kr. lägre än enligt Statsföretags beräkning. Eftersom förslaget om regional differentiering av arbetsgivaravgifterna ännu inte ens är utrett kan det bli anledning att återkomma till frågan om LKAB:s behov av statliga tillskott.

Frågan om järnvägsfrakterna tas upp i en annan motion. Som påpekas av industriministern måste frågan få en mer definitiv lösning än den som nu presenterats från regeringens sida.

Hemställan

Med hänvisning till vad som anförts hemställs

1. att riksdagen begär att regeringen under våren 1982 för riksdagen redovisar dels SSAB:s finansiella situation och en bedömning av den ekonomiska utvecklingen under de närmaste åren, dels företagets beslutade och planerade strukturella förändringar och dessas sysselsättningsmässiga konsekvenser,
2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att åtgärder bör vidtas för att säkra Eiserkoncernens fortlevnad och produktion i Sverige,
3. att riksdagen av regeringen begär en redovisning av de åtgärder som är från samhällets synpunkt motiverade med anledning av LKAB:s styrelses handlingsplan,
4. att riksdagen begär att regeringen tillsammans med LKAB utarbetar ett investeringsprogram för företaget och återkommer till riksdagen med förslag om genomförandet av programmet.

Stockholm den 17 november 1981

OLOF PALME (s)
CURT BOSTRÖM (s)
INGVAR CARLSSON (s)
HANS GUSTAFSSON (s)
LILLY HANSSON (s)
LENA HJELM-WALLÉN (s)
PAUL JANSSON (s)
GÖRAN KARLSSON (s)
VALTER KRISTENSON (s)
MAJ-LIS LANDBERG (s)
ESSEN LINDAHL (s)
LISA MATTSON (s)
THAGE PETERSON (s)
ANNA-GRETA SKANTZ (s)
INGVAR SVANBERG (s)
LARS ULANDER (s)
OLLE WESTBERG (s)
i Hofors

Norstedts Tryckeri, Stockholm 1981